

Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
**π. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ: ΠΑΝΩ ΑΜΙΑΝΤΟΣ ΟΡΥΧΕΙΟ –
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ, «ΤΑΞΙΔΙ ΜΕ ΤΟ ΒΑΓΟΝΙ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ»**

Η μελέτη της τοπικής ιστορίας γνωρίζει στις μέρες μας αξιοσημείωτη ανάπτυξη, καρπός της οποίας υπήρξε η έκδοση δεκάδων σχετικών βιβλίων, που, ανάμεσα σε άλλα, συνδέονται με την αγωνιώδη προσπάθεια για να διασωθούν, μέσα σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο, μνήμες και συνήθειες του παρελθόντος και να προβληθούν ως πρότυπα για το μέλλον. Πρόκειται για ένα τομέα, στον οποίο πρωτοπόρησαν, στα τελευταία χρόνια της Αγγλοκρατίας και στα πρώτα της Ανεξαρτησίας, παλαιοί δάσκαλοι, όπως οι Ξενοφών Φαρμακίδης, Νέαρχος Κληρίδης, Ιωάννης Κωνσταντινίδης, Αντώνιος Φραγκίσκου, Ματθαίος Κυριακούλης, Κώστας Σωτηρίου και άλλοι¹, των οποίων οι εργασίες στηρίζονταν σε πληροφορίες, που οι συγγραφείς τους συνέλεξαν κυρίως από την προφορική παράδοση.

Από το 1974, όμως, και στη συνέχεια, ύστερα από τα τραγικά γεγονότα που προκάλεσε η τουρκική εισβολή, οι σχετικές εκδόσεις πολλαπλασιάστηκαν με αποτέλεσμα σήμερα να ξεπερνούν τις 300². Το γεγονός αυτό φανερώνει, ότι η τοπική ιστορία αποτέλεσε αντικείμενο ενδιαφέροντος ενός πολύ μεγάλου αριθμού μελετητών, οι οποίοι επέκτειναν την έρευνά τους, εκτός από την προφορική παράδοση, και σε αρχειακές πηγές, εργαζόμενοι πολύ

1. Πρόκειται για τις μελέτες των Ξενοφώντος Φαρμακίδου, *Ιστορία της Λεμεσού μετά λαογραφικών και τοπογραφικών σημειώσεων και διαφόρων γεγονότων από της ιδρύσεως αυτής μέχρι του 1897*, Λεμεσός 1942· Νέαρχου Κληρίδη, *Χωριά και Πολιτείες της Κύπρου. Για να γνωρίσωμε την Κύπρο μας*, Λευκωσία 1961· Ιωάννη Κωνσταντινίδη, *Η Αραδίππου άλλοτε και τώρα*, Λευκωσία 1965· Ματθαίου Κυριακούλη, *Η Επτακόμη Αμμοχώστου - Κύπρου*, Αμμόχωστος 1970· Αντώνιου Φραγκίσκου, *Λαογραφία του Κορμακίτη*, Λευκωσία 1969· Κώστα Σωτηρίου, *Άγιος Ερμόλαος*, Λευκωσία 1971.

2. Σύμφωνα με καταγραφή του έτους 2007 ο μέχρι τότε αριθμός των βιβλίων τοπικής ιστορίας ανερχόταν στα 220. Βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Βιβλιογραφία χωριών και πόλεων της Κύπρου (1942-2007)», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 34 (2008) 369-389. Έκτοτε η έκδοσή τους συνεχίστηκε με αυξητικούς ρυθμούς.

πιο συστηματικά από τους προηγούμενους. Εκατό περίπου από τις ανωτέρω εκδόσεις αναφέρονται στις κατεχόμενες κοινότητες της πατρίδας μας, οι κάτοικοι των οποίων εκδιώχθηκαν από τις εστίες τους από τις τουρκικές δυνάμεις εισβολής. Οι υπόλοιπες αφορούν κοινότητες της ελεύθερης Κύπρου, οι οποίες, είτε λόγω της αστυφιλίας, είτε λόγω της απότομης διαφοροποίησης του τρόπου ζωής των κατοίκων, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, είναι σήμερα αποξενωμένες από το παραδοσιακό περιβάλλον, το οποίο τις χαρακτήριζε για αιώνες.

Σε αμφοτέρως τις περιπτώσεις, οι εκδόσεις αυτές έχουν εθνικές προεκτάσεις, αφού οι μιν πρώτες προβάλλουν την πολιτιστική κληρονομιά και την εθνική ταυτότητα των κατεχόμενων κοινοτήτων και αποτελούν απάντηση στην προσπάθεια των κατακτητών να αλλοιώσουν τη φυσιογνωμία τους, οι δε δεύτερες διασώζουν την ιστορική πορεία τους μέσα στον χρόνο. Οι ανωτέρω εκδόσεις συνέτειναν ακόμη στην καταγραφή του τρόπου του βίου και των πνευματικών επιτευγμάτων των κατοίκων, με αποτέλεσμα να καταστούν σημείο αναφοράς και εργαλείο μελέτης, όχι μόνο της τοπικής ιστορίας, αλλά και γενικότερα, αφού η διαδρομή στον χρόνο καθεμιάς από αυτές εντάσσεται στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό πλαίσιο της ζωής της Κύπρου.

Για τον λόγο αυτό, η έκδοση βιβλίων για τις κοινότητες του τόπου μας αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Ειδικότερα δε, όταν τα βιβλία αυτά παρουσιάζουν πληρότητα ως προς το περιεχόμενό τους, τεκμηριώνονται ιστορικά και στηρίζονται στην τοπική παράδοση. Ανάμεσά τους περίοπτη θέση καταλαμβάνει η ογκώδης εργασία του π. Σπυρίδωνος Παπαδόπουλου για τη γενέτειρά του, Πάνω Αμιάντο, που κυκλοφόρησε πρόσφατα και που είναι καρπός πολύχρονης και κοπιώδους έρευνας και συλλογής στοιχείων³. Η έκδοση αποτελείται από δύο τόμους, με τον πρώτο από αυτούς, έκτασης 400 και πλέον σελίδων, να αφορά στα σχετικά με την ιστορία και τις διάφορες πτυχές της εκκλησιαστικής, πολιτιστικής και κοινωνικής ζωής της κοινότητας, και τον δεύτερο, έκτασης 270 σελίδων, να αποτελεί φωτογραφικό λεύκωμα του Πάνω Αμιάντου και των ανθρώπων του, αποτελούμενο από μερικές εκατοντάδες φωτογραφίες τόπων και προσώπων, μία μοναδική μαρτυρία για τη

3. π. Σπυρίδωνος Παπαδόπουλου, *Πάνω Αμιάντος: Ορυχείο - Κοινότητα*, «Ταξίδι με το βαγόνι της μνήμης», τ. Α' - Β', Λεμεσός 2021.

χαμένη σήμερα από τον χάρτη πολιτεία και μια σπουδαία αποτύπωση του τρόπου ζωής των κατοίκων της.

Για τη συγγραφή της έκδοσης, ο π. Σπυρίδων, έχοντας και τη συνδρομή των μελών της ομάδας πρωτοβουλίας για τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης του Πάνω Αμιάντου, εργάστηκε συστηματικά εδώ και χρόνια, συγκεντρώνοντας ιστορικά στοιχεία και μαρτυρίες από βιβλιοθήκες και αρχεία, αναδιφώντας τον κυπριακό τύπο παλαιότερων εποχών για τον εντοπισμό σχετικών δημοσιευμάτων, καταγράφοντας ενθυμήσεις δεκάδων κατοίκων και συλλέγοντας εκατοντάδες φωτογραφίες τόπων και ανθρώπων, τις οποίες ενσωμάτωσε στην έκδοση, συμβάλλοντας στην ακριβέστερη διάσωση της ιστορικής φυσιογνωμίας της κοινότητας και παρέχοντας τη δυνατότητα στον αναγνώστη να διαμορφώσει μία πληρέστερη εικόνα για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ιδιομορφίες της. Αξίζει να αναφερθεί ότι πριν από μερικά χρόνια ο π. Σπυρίδων εξέδωσε άλλο ένα σπουδαίο βιβλίο για τον Πάνω Αμιάντο, που αφορά σε μία ξεχωριστή πτυχή της ιστορίας του, αυτή της προσφοράς της κοινότητας στον Αγώνα της ΕΟΚΑ⁴.

Η ιστορία της κοινότητας, όπως διαπιστώνεται από τη μελέτη της έκδοσης, παρουσιάζει πολλά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που την κάνουν να ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες του νησιού. Κατ' αρχάς εκτείνεται σε διάρκεια μόλις εκατό περίπου χρόνων, από το 1907, οπότε άρχισε τη λειτουργία του το Μεταλλείο του Αμιάντου και προσήλθαν στην πρώην ακατοίκητη περιοχή οι πρώτοι κάτοικοι, μέχρι το 2005, που εξαγγέλθηκε η διάλυση

4. π. Σπυρίδωνος Παπαδόπουλου, *Πάνω Αμιάντος: Η συμβολή και ο ρόλος του στον απελευθερωτικό Αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-1959*, Λεμεσός 2017.

της κοινότητας⁵. Επίσης, η επιβίωσή της δεν είχε επίκεντρο τη γεωργία και την κτηνοτροφία, όπως συνέβαινε με το σύνολο των κοινοτήτων του τόπου, αλλά συνδεόταν αποκλειστικά με βιομηχανική παραγωγή, δηλαδή με την εξόρυξη, την επεξεργασία και την εξαγωγή του ορυκτού αμιάντος. Ακόμη, ξεχώριζε για την πληθυσμιακή της συγκρότηση, που προήλθε από κατοίκους ενός μεγάλου αριθμού χωριών του νησιού, Έλληνες, Τούρκους και Αρμενίους, πλαισιωμένους από εξειδικευμένο διευθυντικό και υπαλληλικό προσωπικό, ή εργαζόμενους σε διάφορους άλλους τομείς, όπως στον ιατρικό, και καταγόμενους από την Αυστρία, τη Δανία, την Αγγλία, τη Ρωσία, τη Ρουμανία, την Ελλάδα και διάφορες άλλες χώρες. Στην πραγματικότητα δηλαδή επρόκειτο για μια βιομηχανική πολιτεία, μοναδική στα χρονικά της Κύπρου, με πληθυσμό μερικές χιλιάδες κατοίκων, όταν οι πόλεις της Κερύνειας και της Πάφου ήταν κατά πολύ μικρότερες⁶. Μία πολιτεία, που η ιστορία της ταυτίζεται με αυτήν του Μεταλλείου, που έθρεψε σε εποχές εξαιρετικά δύσκολες για την Κύπρο εκατοντάδες οικογένειες, όταν το νησί υπέφερε από τις επιπτώσεις της ξένης κατοχής και της στασιμότητας της οικονομίας του.

5. Για την ιστορία του Μεταλλείου του αμιάντου βλ. κυρίως τις μελέτες των Γεώργιου Παπαγιάννη, «Αμιάντος, μέταλλευμα - μεταλλείο», *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 2ος, Λευκωσία 1985, σ. 27-30· Γεώργιου Μαλιώτη, *Τα Μεταλλεία της Κύπρου*, Λευκωσία 2021, σ. 314-349. Για κάποιες από τις πτυχές της ζωής των μεταλλωρύχων του αμιάντου βλ. Παντελή Βαρνάβα, *Ένας μεταλλωρύχος θυμάται*, Λευκωσία 1988, σ. 88-93· Του ιδίου, *Παλεύοντας για τη ζωή (αναμνήσεις βετεράνων)*, Λευκωσία 1990, σ. 107-109· Γενικότερα για τα μεταλλεία της Κύπρου κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας βλ. David Lavender, *The Story of Cyprus Mines Corporation*, California 1962· Παντελή Βαρνάβα, *Τα Μεταλλεία της Κύπρου*, Λευκωσία 1993.

6. Για παράδειγμα, το 1931 στην Πάφο κατοικούσαν 4467 άτομα (3974 στο Κτήμα και 493 στην Κάτω Πάφο), ενώ στην Κερύνεια 2049. Βλ. Government of Cyprus, *Cyprus. Report of the Census of 1931*, Nicosia 1932, σ. 38-39 και 41, αντιστοίχως. Την ίδια περίοδο ο αριθμός των εργαζομένων στο Μεταλλείο του αμιάντου ξεπερνούσε τις 12.000 άτομα. Βλ. Σπ. Παπαδόπουλου, *Πάνω Αμιάντος: Ορυχείο - Κοινότητα*, «Ταξίδι με το βαγόκι της μνήμης, τ. Α', ό.π., σ. 35.

Η έκδοση για τον Πάνω Αμιάντο είναι ένα έργο αγάπης και δημιουργικού μόχθου, στο οποίο αποθησαυρίζονται πλήθος πληροφοριών από την τοπική παράδοση, την προσωπογραφία και την τοπογραφία, και που αναδεικνύουν την ιστορία και την πνευματική του φυσιογνωμία. Μέσα από τις σελίδες του, ο αναγνώστης παρακολουθεί τη διαδρομή της κοινότητας από τις αρχές του 20ού αιώνα, οπότε, όπως αναφέρθηκε, εμφανίζεται στο προσκήνιο της ιστορίας, μέχρι τα πρόσφατα χρόνια. Η διεξοδική παρουσίαση των διαφόρων κεφαλαίων, ο εμπλουτισμός τους με πλούσιο εποπτικό υλικό, όπως έγγραφα και παλαιές και σύγχρονες φωτογραφίες, και η σύνδεση των γεγονότων, που διαμόρφωσαν την ιστορική διαδρομή του Πάνω Αμιάντου, με τις παγκύπριες εξελίξεις, συντείνουν ώστε η έκδοση να ξεπερνά κατά πολύ τα «τοπικά» όρια και να καθίσταται ιδιαίτερα χρήσιμη για όσους ενδιαφέρονται για την ιστορία του τόπου μας, τον λαϊκό πολιτισμό και τα ήθη των ανθρώπων του. Γιατί καμιά κοινότητα δεν εξελίχθηκε αυτόνομα και αποκομμένα από τις υπόλοιπες, αλλά είναι μέρος ενός ευρύτερου γεωγραφικού χώρου, με κοινό πολιτισμό και ιστορία.

Όπως επισημαίνεται στον πρώτο τόμο, όπου περιλαμβάνονται τα σχετικά με την ιστορία του Πάνου Αμιάντου, η έναρξη των εργασιών εξόρυξης μεταλλεύματος συνέτεινε, ώστε πολλοί Κύπριοι, κυρίως από τα χωριά της οροσειράς του Τροόδου, αλλά και από άλλα μέρη του νησιού, να εξασφαλίσουν μόνιμη απασχόληση στο Μεταλλείο σε μια περίοδο που κυριαρχούσαν η ανεργία και η υποαπασχόληση. Σταδιακά, και με την εκβιομηχανοποίηση της εργασίας και την αύξηση των εξαγωγών, ο αριθμός των εργαζομένων πολλαπλασιάστηκε, με αποτέλεσμα ο Αμιάντος να κηρυχθεί σε κοινότητα, αποτελούμενη από δέκα συνοικίες, οι οποίες διέθεταν Ελληνικό, Αγγλικό, Τουρκικό και Αρμενικό σχολείο για τη φοίτηση των παιδιών, Κινηματογράφο, Λέσχες, Καφενεία, Ποδοσφαιρικό Σύλλογο με σπουδαία ομάδα ποδοσφαίρου, Συνεργατικό, Φούρνους, Κρεοπωλεία και πολλά άλλα για την εξυπηρέτηση των καθημερινών αναγκών των κατοίκων.

Στον Αμιάντο, όπως πληροφορούμαστε από την έκδοση, ανεγέρθηκε επίσης Ξενοδοχείο με μεγάλη αίθουσα εκδηλώσεων και λειτούργησαν Νοσοκομείο, Αστυνομικός σταθμός και άλλες παρεμφερείς υπηρεσίες, που κατέστησαν την περιοχή κέντρο οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Στα μεταγενέστερα χρόνια, όμως, με τη μείωση των εργασιών και την αναστολή της λειτουργίας του Μεταλλείου, επήλθε η συρρίκνωση της κοινότητας, η σταδιακή πληθυσμιακή αποψίλωση και τελικά ο μαρασμός. Αυτή την πολιτεία, η οποία άρχισε να αναπτύσσεται στις αρχές του 20ού αιώνα, γιγαντώθηκε στα τέλη του

Μεσοπόλεμου και εξαφανίσθηκε εκατό περίπου χρόνια μετά την ίδρυσή της, λες και δεν υπήρξε ποτέ, διασώζει από τη λήθη και παραδίδει στην ιστορία ο π. Σπυρίδων Παπαδόπουλος με το σπουδαίο δίτομο έργο του.

Από τη μελέτη του διαπιστώνεται ότι η ιστορία του Πάνω Αμιάντου έχει άμεση σχέση με την οικονομική ιστορία της Κύπρου και την αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών της πόρων. Γι' αυτό και η πορεία της κοινότητας μέσα στον χρόνο εντάσσεται από τον συγγραφέα στο ευρύτερο ιστορικό - κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό πλαίσιο της ζωής της Κύπρου, παρουσιάζοντας πολλές σχετικές πληροφορίες για το ορυκτό αμιάντος και τις κατά καιρούς χρήσεις του, καθώς και για την ιστορία του ορυχείου σε παλαιότερες εποχές, την εγκατάλειψη, αλλά και την επαναλειτουργία του στα νεότερα χρόνια. Ακόμη γίνεται αναφορά στην αλματώδη αύξηση των εργασιών του και στην ουσιαστική συμβολή του στην κυπριακή οικονομία σε εποχές χαλεπές. Εντύπωση προκαλούν οι αναφορές στην εκβιομηχανοποίηση του ορυχείου, στη λειτουργία εναέριου σιδηροδρόμου, από τον Αμιάντο μέχρι την πόλη της Λεμεσού, που αποτέλεσε μοναδικό φαινόμενο για την Κύπρο, καθώς και στην όλη δομή της εργασίας στα διάφορα στάδια συλλογής και επεξεργασίας του ορυκτού.

Η κύρια θεματική ενότητα του πρώτου τόμου αφορά στη συγκρότηση και λειτουργία της κοινότητας και διαχωρίζεται σε επιμέρους ενότητες. Από τις σημαντικότερες είναι η σχετική με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Πάνω Αμιάντου, την κοινωνική και πολιτιστική ζωή των κατοίκων, την εμπορική κίνηση με την καταγραφή δεκάδων ονομάτων εργαζομένων σε ένα συγκινητικό ταξίδι μνήμης, καθώς και η αναφερόμενη στις διάφορες υπηρεσίες, που εξυπηρετούσαν τους κατοίκους και που συνέβαλλαν στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους, όπως της αστυνομίας, του ταχυδρομείου, των συγκοινωνιών και άλλων.

Άμεσα συνδεδεμένες με τις ανωτέρω ενότητες είναι και οι υπόλοιπες του τόμου, που αφορούν στη θρησκευτική ζωή, στην ιστορία της εκπαίδευσης, στη λειτουργία νοσοκομείου, στο φυσικό περιβάλλον με λεπτομερείς καταλόγους των λουλουδιών των φυτών και των δέντρων της περιοχής του Πάνω Αμιάντου, στην προσφορά των κατοίκων στους εθνικούς αγώνες με ειδική αναφορά στον ήρωα της κοινότητας Ανδρέα Χριστοφίδη, καθώς και στα ελληνικά γράμματα και τους άμεσα συνδεδεμένους με τον Πάνω Αμιάντο λογοτέχνες και συγγραφείς Κώστα Χατζητσαγκάρη, Γ. Σέρτη (φιλολογικό ψευδώνυμο του Γιώργου Ξενοφώντος), Δώρα Σταυρινίδου - Νίλσεν και Όρθρο Αττικό.

Για παράδειγμα, στο κεφάλαιο για τη θρησκευτική ζωή παρουσιάζεται αρχικά η ιστορία της θαμμένης κάτω από τα μπάζα του Μεταλλείου Μονής του Αγίου Μάμα του Κουρεμένου, καταγράφονται στη συνέχεια οι παραδόσεις, που διασώζονται για τον Άγιο στα γύρω χωριά, και περιγράφονται τα διάφορα κειμήλιά της, όπως εικόνες, εκκλησιαστικά σκεύη και άλλα, που έχουν διασωθεί μέχρι τις μέρες. Παρόμοια περιγραφή της ιστορίας και των κειμηλίων γίνεται και για τον ναό του Αποστόλου Βαρνάβα, που ανεγέρθηκε στα νεότερα χρόνια. Το σχετικό κεφάλαιο για τη θρησκευτική ζωή συμπληρώνουν βιογραφικά στοιχεία για τους ιερείς, οι οποίοι υπηρέτησαν στην κοινότητα, καθώς και κατάλογοι των ιεροψαλτών, των νεωκόρων και των εκκλησιαστικών επιτρόπων, καταγραφή των ιερών εικόνων του ναού του Αποστόλου Βαρνάβα και των δωρητών τους, και διάφοροι κατάλογοι με τα ονόματα ψηφοφόρων σε εκκλησιαστικές εκλογές.

Οι ανωτέρω θεματικές ενότητες, που συγκροτούν τον πρώτο τόμο της έκδοσης συμπληρώνονται από εισαγωγικό σημείωμα, πίνακες με ονόματα κατοίκων, των μελών των οικογενειών και των επαγγελματιών τους, σχεδιαγράμματα, χάρτες, βιβλιογραφία και ειδική αναφορά στις πηγές και τα βοηθήματα που χρησιμοποιήθηκαν.

Αξίζει να αναφερθεί ότι ο τόμος διανθίζεται με σχετικά με την καθημερινή ζωή και την πρόσφατη ιστορία της κοινότητας χρονογραφήματα του Πανω-Αμιαντίτη Γ. Σέρτη, τα οποία δημοσιεύθηκαν κατά καιρούς στην εφημερίδα «Φιλελεύθερος». Να ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από κείμενό του, που αποτυπώνει πολύ εύγλωττα και μέσα σε λίγες λέξεις, αυτή την πρωτοφανή ανάπτυξη, που γνώρισε κάποτε η έρημη σήμερα περιοχή του Μεταλλείου:

«Αρκετοί», γράφει ο Σέρτης, «μπορεί να μην ξέρουν, και να ειρωνεύονται κιόλας, άμα τους μιλάς για την πολιτεία των δέκα χιλιάδων ανθρώπων του Αμιάντου, τους αυστριακούς πύργους, τις μίνιες του Μεταλλείου -εν μέσω, όμως, περιβολιών και κήπων, δάσους και ανθρώπων. Δεν πείθεις πως αυτό το σεληνιακό τοπίο, που βλέπουν σήμερα, δεν έχει καμιά σχέση με την πολύβουη πολιτεία της δεκαετίας του '50. Με νοσοκομείο και σινεμά και λέσχες, παντοπουλεία και εμπορικά, μύλους και μηχανουργεία, και -προπαντός- τους ανθρώπους του: Ευρωπαίους και ημεδαπούς, Γερμανούς, Αυστριακούς, Άγγλους, Δανούς, Έλληνες, Τούρκους, Αρμένηδες, Μαρωνίτες, Λατίνους, ολιγαρχία και προλεταριάτο».

Μελετώντας τη δίτομη έκδοση για τον Πάνω Αμίαντο έχουμε την πεποίθηση ότι ο αναγνώστης θα αποφανθεί, ότι αυτή αποτελεί υπόδειγμα για τη μελέτη της τοπικής ιστορίας, αφού συνδυάζει τη διεξοδική παράθεση ιστορικών στοιχείων και πληροφοριών με τις πολλές προφορικές μαρτυρίες, που ο π. Σπυρίδων Παπαδόπουλος συνέλεξε εργαζόμενος συστηματικά, με υπομονή και αφοσίωση, για μεγάλο χρονικό διάστημα. Πρόκειται για έκδοση, η οποία διακρίνεται για την άρτια αισθητική και την πληρότητά της, γεγονός για το οποίο ο π. Σπυρίδων μπορεί να αισθάνεται ιδιαίτερα ευτυχής, αφού κατόρθωσε να διασώσει την πνευματική φυσιογνωμία και την ιστορική μνήμη της γενέτειράς του.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Η Δέλτος*, τχ 11 (Λευκωσία 2022), σ. 197-202.